

”Tillmälen och glåpord haglade” Om dagspressens formering av ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig”

Robin Ekelund

Klockan är sju på kvällen den 23 september 1926 och i närheten av Malmöhus rör sig en ”stor folkmassa” i rask takt.¹ En bit framför springer tre yngre kvinnor – Ellen Nilsson samt Märtha och Margit Fridh. De tre kvinnorna försöker komma undan folksamlingen och har siktet inställt på sin tillfälliga bostad på Malmöhus 3. Kvinnorna springer allt vad de kan. De hinner inte, vågar inte se sig över axeln. Höjda röster når ifatt dem, gör dem varse sina förföljare. Andfådda och rädda rusar de in i ett närliggande trapphus där de plötsligt stöter på den 16-årige ynglingen Allan Franzén. Bakom dem tränger den upprörda och högljudda ”folkmassan” in. Ljudnivån i trapphuset stegras. Röster och skrik ekar fram och tillbaka, studsar, vrålar mellan väggarna. Kvinnorna är instängda i trapphuset, tillsammans med förföljarna.

Det är trångt. De trycker sig närmre varandra. Som för att söka skydd i varandras närvaro.

– *Det är strejkbrytare från Lund!* ropar en av efterföljarna.

Folket visslar och skriker.

– *Det är bäst att du ger dig tillbaka till Lund, ty där passar du bäst!* ryter Franzén som nu upplysts om kvinnornas sysselsättning. Hastigt ger han Ellen Nilsson ett slag i ansiktet med flata handen. Ellen vacklar till. Hennes kind ömmar och svullnar.

– *Vad gör du Allan?* ropar någon ur folkhopen.

Men Allan är fortfarande uppjagad. Han griper tag i Ellens kläder och börjar dra henne

nedför trappan. I panik lyckas hon slita sig loss och de tre kvinnorna pressar sig snabbt genom hopen, flyr ut ur trapphuset in mot staden. Folkmassan rusar efter.²

I *Malmö stads historia 1914–1939* anges att år 1926 utmärkte sig genom ett antal arbetsmarknadskonflikter vilka tog sig, med historikern Bengt-Åke Hägers ord, ”ovanligt elakartade” former (Häger 1989). Troligen beror Hägers formulering till stor del på att 1926 var året då strejken vid A.W. Nilssons barnvagnsfabrik eskalerade under de beryktade Möllevångskravallerna (Nyzell 2009). Men uppenbarligen var det även andra konflikter som antog allvarliga skepnader.

I Rådhusrätten lördagen den 16 oktober samma år stod förutom ynglingen Allan Franzén även två strejkande arbetare – en från nämnda barnvagnsfabrik och en från William Perssons lådfabrik – åtalade för brott. Anklagelserna var misshandel och våldsoffret var, enligt protokollen, ”arbetsvilliga”.³ Franzén erkände våldet mot Nilsson och dömdes till böter på 25 kr. Även de båda strejkande arbetarna dömdes skyldiga och fick betala böter. Men vad hade egentligen Franzén för motiv till dådet? Enligt domstolsprotokollet hade han ingen koppling till Wahlgren & Nordqvists papperslager, där alltså Ellen Nilsson och ”fröknarna” Fridh trots pågående strejk tagit anställning. Det förefaller heller inte troligt att han kände till kvinnornas sysselsättning innan folkmassan upplyst honom om detta. Trots allt verkar han ha reagerat snabbt,

nästan impulsivt, genom att slå till ”fröken” Nilsson. Vad som fick honom att agera på detta sätt är svårt att säkerställa. Kanske kan dock svaret sökas i dagspressens hätska debatt om strejker och strejkbryteri.

Syftet med denna artikel är att undersöka dagspressens formering av ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig” i Malmö 1926. För att få grepp om denna formering kommer fokus inledningsvis att läggas vid att studera hur strejken skrevs fram som företeelse. Denna diskussion bildar sedan kontext inför analysen av hur ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvilliga” formerades. Utifrån syftet är det min avsikt att föra fram ett diskursanalytiskt intresse för identitet, vilket sällan lyfts fram i forskningsfältet om strejker och arbetsmarknadskonflikter. Även mitt intresse för ”strejkbrytare”/”arbetsvilliga” tillför en hittills ofta förbisedd dimension i nämnda forskningsfält.

Till underlag för studien ligger framförallt två dagstidningar, socialdemokratiska *Arbetet* och konservativa *Skånska Aftonbladet*. Därutöver används en artikel från kommunistiska *Folkets Dagblad Politiken* (FDP).⁴ Tyngdpunkten ligger vid de nio veckor (28/8–22/10 1926) då strejken vid Wahlgren & Nordqvists papperslager utspelade sig, men material har också hämtats från strejkerna vid A.W. Nilssons och William Perssons fabriker. Den svenska dagspressen och journalistiken var vid denna tidpunkt inne i en moderniseringsprocess vilken bland annat innebar att en tidigare mer refererande nyhetsjournalistik förändrades till att gärna dramatisera sitt material, ofta vinklat utifrån tidningens politiska tillhörighet (Lundström 2004). Då artikeln bygger på dagspressens berättelser om strejker och konflikter ses tidningarna som opinionsbildande aktörer vilka med språket som verktyg konstruerade ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvilliga”.⁵ Det är således i dagspressens berättande som strejkerna och den sociala verkligheten konstrueras. Språket

och berättandet blir en social handling (jfr Falkheimer 2004:49).

I analysen studeras ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig” som diskursiva kategorier, som formeras genom de ord, begrepp och egenskaper som tillskrivs dem i dagspressens berättande. På så vis formeras tolkningsramar för synen på exempelvis ”strejkande”, vilket i förlängningen medför förutsättningar för hur individer erfar och agerar i den sociala verkligheten (jfr Holgersson 2005:53). Sålunda kan en analys av diskursiva kategorier bidra till en möjlig förståelse av ”ynglingen” Franzéns agerande. Dessa kategorier är dock aldrig fasta utan ständigt i förhandling då de tillskrivs olika innehåll beroende på bland annat situationen samt tidningens politiska färg (Winther Jørgensen & Philips 2000; Strömbäck 2000). Härmed uppstår såväl en osäkerhet som en öppenhet i formerandet, vilket kan användas för att försöka legitimera och förstärka eller tvärtom försvaga och delegitimera olika positioner.⁶ Tidningarnas politiska färg innebar också att de personer som tog arbete vid företag och/eller arbetsplatser som belagts med strejk och blockad kallades för olika saker. I vänsterpressen och från arbetarhåll kallades de för ”strejkbrytare”. I högerpressen samt hos arbetsgivarna betecknades de dock som ”arbetsvilliga”.⁷ I analysen tar min begreppsanvändning utgångspunkt i den källa som används, samt vilket av de båda begreppen som brukas i denna. I anslutning till analysen av ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig” vidareutvecklas denna diskussion.

Arbetarstaden Malmö

Mellan 1860 och 1920 sexfaldigades Malmös befolkningsantal från 19 000 till 113 500 invånare och en stor arbetarklass och nya ”arbetarstadsdelar” satte prägel på staden (Berggren & Greiff 1996; Nyzell 2009:99). Socialdemokratin fick snabbt fäste och 1918 slöt inte mindre än 25 000 personer upp på Stortorget för att demonstrera för allmän röst-

rätt. Demonstrationerna hade anordnats av Socialdemokraterna (Nyzell 2009:113). När den allmänna rösträtten infördes året därefter vann partiet stora framgångar. Men eftersom stadens kommunallag krävde två tredjedelars majoritet för beslutsfattning tvingades Socialdemokraterna att samarbeta med de borgerliga, vilka därmed behöll ett visst grepp om staden (Nyzell 2005:41).

Inte bara i de politiska sammanträdesrummen var relationerna spända. Också på gatan manifesterades meningsskiljaktigheter genom demonstrationer, strejker, blockader och lockouter. Socialdemokratins och de fackliga organisationernas stärkta position medförde ett ökat antal arbetsmarknadskonflikter och arbetsgivarna började använda sig av strejk-brytare mer frekvent. Detta resulterade ofta i att oroligheter och ibland våldsamheter bröt ut, vilka skildrades i stadens tidningar (Nyzell 2009:108ff).

Dagspressens rapportering av strejker och konflikter i Malmö 1926 bör sålunda iakttas mot bakgrund av ansträngda relationer mellan såväl politiska som klassmässiga positioner vilka intensifierats under en längre tid. 1926 stod fortfarande de politiska gränsdragningarna och vägde och tidningarnas politiska färg satte tydliga avtryck på dess meningsinnehåll.

En fördärvlig verksamhet?

Konflikten vid Wahlgren & Nordqvists utvecklades till en föreningsrättsstrid då personalen avsåg att, enligt Svenska Handelsarbetareförbundets stadgar, ingå kollektivavtal, vilket avvisades av arbetsgivaren (Uhlén 1949:360).⁸ Strejken pågick därefter under nio veckor. Slutligen lade den medlande parten, Förlikningsmannen, fram ett förslag som båda parter enades om och personalen återgick till arbetet på papperslagret. Följaktligen skulle man kunna ana att de hätska skrivelser som förekommit i stadens dagstidningar kring nämnda strejk också skulle vara till ända. Men så visar sig inte vara fallet. Fredagen den

22 oktober publicerade *Skånska Aftonbladet* en kort artikel om den nu avblåsta strejken. Tidningen var starkt kritisk till att strejken överhuvudtaget ägt rum och skrev: ”I stort sett ha arbetarna gått in på de erbjudanden, som firman gjorde redan före strejkens ifrågasättande” (*Skånska Aftonbladet* 22/10 1926). Sannolikt kan *Skånska Aftonbladets* kritiska ton förstås då de ”allvarliga uppträden” som uppkommit i samband med strejken tas i åtanke, något som tidningen påpekar i artikeln. Vid ett flertal tillfällen hade nämligen konfrontationer mellan arbetare och ”arbetsviliga” uppstått, bland annat såsom gestaltades i inledningen av denna artikel. De arbetsviliga hade ”uppvaktats” flertalet gånger av en ”hotfull folksamling” då de klivit av spårvagnen på väg till det hotell i Limhamn där de inlogerades. Folksamlingen angavs vid något tillfälle ha uppgått till ”tusentals personer”.⁹ Därför ställde sig *Skånska Aftonbladet* högst kritisk till strejken, då denna enligt tidningen i slutändan heller inte lett någonvart: ”Vartill har nu denna konflikt tjänat? Villkoren bli ju ungefär de samma som arbetarna kunnat få utan strejk. Åter ett exempel på resultaten av de professionella strejkarrangörernas fördärvliga verksamhet!” (*Skånska Aftonbladet* 22/10 1926).

Dagen efter *Skånska Aftonbladets* artikel gav *Arbetet* sin bild av uppgörelsen. Här finns inga belägg för att strejken varit en fördärvlig verksamhet, snarare beskrevs den som en stor framgång för de strejkande arbetarna. *Arbetet* påpekade att arbetarnas löner förbättrats avsevärt och dessutom ”att firman förmåtts gå med på den kollektiva avtalsprincipen” (*Arbetet* 23/10 1926). Det senare beskrevs vara den största vinsten då det förmodades leda till bättre arbetsförhållanden. *Arbetet* gav följaktligen en diametralt annorlunda bild av strejkens uppgörelse och gick även i direkt polemik mot *Skånska Aftonbladet*: ”Här ha vi åter ett exempel på, hur litet denna tidning begriper av fackliga angelägenheter,

trots att den så gärna lägger sin näsa i blöt” (*Arbetet* 23/10 1926). *Arbetet* försökte härmed skapa en bild av okunskap från *Skånska Aftonbladets* sida och på så vis ge sig själv rätt i meningsskiljaktigheterna. För en läsare som följde rapporteringen i båda tidningarna var det förmodligen inte lika självklart vem som hade rätt och vem som hade fel. Om man tittar tillbaka på de nio veckor då strejken utspelade sig behandlade *Skånska Aftonbladet*, liksom *Arbetet*, konflikten och händelserna kring denna flera gånger.

Då *Skånska Aftonbladet* för första gången skrev om strejken vid Wahlgren & Nordqvists papperslager fokuserades på ”stridens förhistoria – vad saken egentligen gäller”. Tidningen skildrade arbetet på firman och att den med sin verksamhet utförde en ”inom landet [...] nationalekonomisk insats av ej föraktlig betydelse” (*Skånska Aftonbladet* 8/10 1926). Dessutom påpekade *Skånska Aftonbladet* att firmans verksamhet fungerat bra under tre års tid, tills det att de anställda velat gå med i Handelsarbetareförbundet och krävt löner i nivå med förbundets avtal. Betoningen av firmans ”nationalekonomiska insats” har en central betydelse i artikeln. Firmans verksamhet beskrivs inte bara som viktig för arbetsgivare, kunder eller Malmös handelsliv, utan också för landets ekonomiska drift i stort. Då firman satts i blockad och strejk utbrutit hindrar följaktligen fackföreningen denna insats. Landets behov och utveckling motverkas då 13 personer som uppges ha jobbat med ”sortering av papperslump m.m.” krävde bättre villkor (*Skånska Aftonbladet* 8/10 1926). Sålunda agerade både facket och de strejkande arbetarna emot nationens intresse med sin opatriotiska verksamhet. Genom att dessutom understryka att de ”arbetsvilliga”, vilka anställts för att firmans aktivitet skulle fortgå, var ”stort belåtna med de [av firman] erbjudna förmånerna” gavs ytterligare tyngd åt strejkens orimlighet (*Skånska Aftonbladet* 8/10 1926).

Om det i *Skånska Aftonbladet* beskrevs vara de strejkande arbetarna och fackförbundet som, med sin förkastliga verksamhet, bar skuld till strejken, var det enligt *Arbetet* snarare arbetsgivarens omoderna hållning som blev upprinnelsen till konflikten. Denne beskrevs av tidningen som ”antikverad och oresonlig” och angavs helt sonika ha avskedat arbetarna då dessa krävde lön enligt avtal (*Arbetet* 23/8 1926).

Firman har nämligen behandlat sin personal på ett minst sagt upprörande sätt. Att de kvinnliga arbetarna kallats för dj---a slynor finner denne arbetsgivare tydligen vara i sin ordning. Och då några av flickorna behövt dricka vatten under arbetstiden ha de i icke alltför hövlig ton erinrats om att detta skall göras på fritid! Något härutöver behöver icke anföras för att karaktärisera denne arbetsgivares kynne (*Arbetet* 23/8 1926).¹⁰

Genom att känneteckna arbetsgivaren som fientlig och markera att denne kallat de kvinnliga arbetarna för ”dj---a slynor” ville *Arbetet* frammana en betydelse av en elak arbetsgivare, och i förlängningen att strejken var högst rimlig. Ett rättfärdigt medel att ta till gentemot en omedgörlig aktör.

Arbetets och *Skånska Aftonbladets* beskrivningar av konflikten och dess förhistoria går isär på de flesta punkter. Var strejken vid Wahlgren & Nordqvists fördärlig eller ej? För att förstå denna debatt bör den ses som en del i en fortlöpande och mer omfattande diskussion kring strejker som företeelse. Tidningarna agerade för att cementera sin tolkning av strejken och gick därmed i polemik med varandra. Då dessa meningsinnehåll krockade ställdes frågan på sin spets och det uppstod en förhandling om huruvida strejker var ett legitimt verktyg eller ej. I denna förhandling var formerandet av ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvilliga” ett framträdande verktyg. Jag ska nu undersöka denna diskursiva formering närmre och börjar med att studera hur ”strejkande” formerades.

I en föreställd arbetargemenskap

Kanske är det missvisande att studera formeringen av ”strejkande” i *Arbetet*. Inte för att tidningen hade en uttalad politisk position – majoriteten av de svenska dagstidningarna bekände vid denna tid politisk färg – utan snarare för att *Arbetet* sällan använde begreppet ”strejkande” (Tollin 1967; Lundström, Rydén & Sandlund 2001:48ff). I dess ställe återfinns dock begreppen ”arbetare” och ”allmänheten”, begrepp vilka i mångt och mycket är bredare och mer inkluderande. Dessutom användes begreppen gärna sida vid sida i artiklarna för att formera en relation mellan de båda.¹¹

Begreppet ”allmänheten” användes för att åsyfta samtliga individer i samhället. Begreppet parades ihop med ”arbetare” för att inkludera de senare i allmänhetens skara och därmed betona dem som samhällsmedborgare. Samtidigt påpekade *Arbetet* med frånvaron av begreppet ”strejkande” att inte heller dessa separerades från nämnda skara. De var inte främst strejkande utan arbetare som tillhörde allmänheten och samhället. Frånvaron av begreppet strejkande i *Arbetet* kunde därmed ingjuta en känsla av gemenskap mellan Malmös strejkande och icke-strejkande arbetare.

I *Arbetet* fanns även en återkommande rapportering från både nationella samt internationella arbetsmarknadskonflikter.¹² Detta kan ses som ytterligare en metod för att främja en gemenskap och solidaritet bland arbetarna. Med hjälp av rapportering från andra konflikter talade tidningen om för sina läsare att de som ”arbetare” inte var ensamma i sin kamp, att denna också förekom på andra platser. Begreppet ”arbetare” formerades således som gränsöverskridande: genom att betona likheter – att de samtliga var arbetare i en klasskamp – och underbetona olikheter – exempelvis att vissa var gruvarbetare och andra fabriksarbetare, att de inte kom från samma land eller ens talade samma språk – skapades en känsla av samhörighet mellan personer som aldrig träffats. *Arbetets* förfä-

rande kan således tolkas som ett försök till att få en föreställd gemenskap i form av en gränsöverskridande arbetarklass att formars, samt att inkludera de strejkande arbetarna i denna föreställda arbetargemenskap (Anderson 1993).

Att benämna denna gemenskap som föreställd innebär dock inte att den ingalunda hade ett genomslag. Snarare finns argument för det motsatta, vilket inte minst uppslutningen vid demonstrationerna i Limhamn (där ett tusental personer kom för att demonstrera sitt förakt mot strejkbrytarna från en konflikt som från början berört endast 13 arbetare) vittnar om.¹³ Kanske skulle det till och med kunna hävdas att både demonstrationerna i Limhamn och *Arbetets* formering av en arbetargemenskap var uttryck för ett klassmedvetande i vardande, präglad av solidaritetskänslor och på ett lokalt plan även av gemensamma erfarenheter (jfr Lindqvist 1994:108). Vad som dock står klart för den vidare analysen är att då jag studerar formeringen av strejkande i *Arbetet* bör perspektivet vidgas till att även inkludera hur ”arbetare”, ”arbetarklassen” samt ”allmänheten” skrevs fram.

”Inga våldsamheter ha förekommit” – med skötsamhet som måttstock

De dagar då demonstrationerna mot strejkbrytarna från Wahlgren & Nordqvists ägde rum i Limhamn ryckte polis ut vid ett flertal tillfällen för att eskortera strejkbrytarna och förhindra direkta fysiska konfrontationer.¹⁴ I dagspressen gavs dessa händelser stort utrymme och blev grunden för en livlig diskussion. I *Arbetet* kunde den 8 oktober följande läsas:

Fyra av firman Wahlgren & Nordqvists strejkbrytare, vilka bo i Limhamn, fingo på torsdagskvällen stort sällskap, när de gingo hem. En stor människomassa – det uppgives ända till ett tusental – gjorde strejkbrytarna sällskap från spårväghållplatsen (*Arbetet* 8/10 1926).

I *Arbetet* kan olika strategier uttydas i skrivandet av konfrontationer mellan strejkande

och strejkbrytare. Som synes i citatet ovan rapporterades bland annat om en ”människomassa” som gjort fyra strejkbrytare ”sällskap” på deras hemväg. Sällskap har man med vänner och medmänniskor och utgör gärna en situation av värme och omtänksamhet. Men då läsaren förväntades känna till den typ av konflikt vilken låg till grund för händelsen, angav ordet sällskap snarare en ironisk ton. På så vis avdramatiserades och förminskades händelsen.

Längre ner i samma artikel hittas följande uppmaning: ”Vi begagna tillfället uppmana allmänheten, speciellt de organiserade arbetarna, att icke av strejkbrytarnas närvaro och uppträden låta sig lockas till överilade handlingar”, och dagen efter i samma tidning: ”Situationen var vid ett tillfälle ganska hotande, men lyckligtvis avlöpte allt lugnt” (*Arbetet* 8/10 1926). Tidningen påpekade också att: ”Arbetarna i Malmö bruka i regel icke överila sig i dylika fall” (*Arbetet* 9/10 1926). *Arbetet* uppmanade till lugn och beskrev flera gånger att det inte skett några våldsamheter. Båda dagarna använde tidningen ordet ”överila”. I en tid där kontroll och rationalitet hyllades blev ”att överila sig” ett uttryck för det motsatta: kaos och oberäknlighet. Då *Arbetet* menade att arbetarna i Malmö ”i regel icke överila sig” formerades dessa efter tidens anda – som rationella och kontrollerade aktörer. Detta relaterar till det skötsamhetsideal som idéhistorikern Ronny Ambjörnsson tecknat i sina studier av det norrländska sågverkssamhället Holmsunds nykterhets- och fackföreningsrörelser. Ambjörnsson betonar skötsamheten som en idealposition och tolkar denna som ett led i en moderniseringsprocess. Arbetarklassens självuppfostran inom fackföreningsrörelserna beskrivs därmed som ett ”skötsamhetens projekt” (Ambjörnsson 2001; Horgby 1993). Då *Arbetet* oupphörligen berättade att ”[i]nga våldsamheter ha förekommit” och samtidigt försökte resonera de demonstrerande arbetarna till behärskning, nyttjade tidningen,

medvetet eller omedvetet, skötsamheten som ideal. På så vis formerades arbetarna som i grunden skötsamma och förnuftiga.

Men så fanns det händelser och situationer där det ofrånkomligen gått hett till och våldsamheter varit ett faktum. Även dessa situationer rapporterades i *Arbetet*, dock användes då en annan strategi. Genom att ange strejkbrytarnas namn, men inte (de strejkande) arbetarnas, underbetonades de senares roll i händelserna (*Arbetet* 23/7 1926). Härigenom skapades ett meningsbärande tomrum, vilket medförde att arbetarna förblev anonyma och på så sätt kunde uppfattas som passiva i jämförelse med strejkbrytarna. Samtidigt lät tidningen strejkbrytarna och deras namn få en framträdande plats, vilket medförde att dessa kunde uppfattas som ensamma och utstötta individer gentemot ett kollektiv av skötsamma arbetare.¹⁵ En strategi i *Arbetet* var således att formera arbetare och strejkbrytare som varandras motsatser. Med detta dikotoma angreppssätt konstruerades arbetare, med skötsamheten som måttstock, som kontrollerade och rationella subjekt.

Om läsaren istället plockade upp kommunistiska *FDP* eller konservativa *Skånska Aftonbladet* fanns det dock anledning att ifrågasätta arbetarna som skötsamma.

Skötsamma arbetare?

I viss mån befann sig *FDP* på samma politiska sida som socialdemokratiska *Arbetet*. Båda tidningarna förespråkade ett socialistiskt samhälle. Men då *Arbetet* stod för en reformistisk socialdemokratisk röst utgjorde *FDP* istället ett radikalt kommunistiskt alternativ (Tollin 1967). Tonläget i *FDP* var också klart annorlunda än *Arbetets*. Under rubriken ”Strejkbrytare ställer till bråk i Limhamn, Våldsamma demonstrationer mot packet” skrevs bland annat följande:

[...] Limhamns arbetare har visat sin avsky för detta pack så grundligt att de gjorde klokast i att försvinna.

Genom att uppföra sig slynaktigt och provokatoriskt retade de upp ärliga arbetare och fick därför en hälsosam lektion om hur arbetare uppfattar solidaritetsbrott [...]. Samtliga fönster i brytarnas logi har varit i beröring med stenar varför huset ser ut som ett minne från kriget (*FDP* 12/10 1926).

Liksom i *Arbetet* förmildrades våldet genom uttryck som ”hälsosam lektion” och ”beröring av stenar” (mina kurs.). Men händelserna – vilka i *Arbetet* rubricerades: ”vid dessa tillfällen intet som helst våld mot person eller egendom förekommit” (*Arbetet* 13/10 1926) – ter sig i *FDP* klart annorlunda. Inte minst genom att våldsmakarna i *FDP* benämns som ”ärliga arbetare” vilka provocerats av strejkbrytarnas ”slynaktiga” sätt. Även om *FDP* angav de senare som orsak till våldet, beskrevs de ”ärliga arbetarna” gladeligen ha ställt upp för att med våld lära strejkbrytarna konsekvenserna av ett solidaritetsbrott. Den radikala, nästan hatfulla, ton som genomsyrade *FDP*:s rapportering förstärktes ytterligare av revolutionära och militära referenser. Skådeplatsen i Limhamn förvandlas till en stridsplats som ”ser ut som ett minne från kriget” och arbetarna var ”beslutsamma i att kämpa sin strid till ett segerrikt slut” (*FDP* 12/10 1926). Detta språkbruk för tankarna till hetsig revolutions- och krigsromantik där våld och förstörelse förskönas i siktet på ett euforiskt segerögonblick. Ett segerögonblick vilket alltså delvis innebar att skrämja strejk-brytarna att ge upp sina ”judasuppdrag”. I *FDP* drog sig ”strejkande” och ”ärliga” arbetare inte för att ta till våld.

Hur såg man då i allmänhet på våld vid denna tidpunkt? I avhandlingen *Striden ägde rum i Malmö* diskuterar historikern Stefan Nyzell det kollektiva våldets gränser inom politiken. Utifrån en studie av nämnda strejk vid A.W. Nilssons fabrik i Malmö och de tillhörande Møllevångskravallerna 1926 visar han att våldets gränser var i rörelse. Genom att analysera *Arbetet* som företrädare för den socialdemokratiska arbetarrörelsen lyckas

Nyzell skönja en skör gräns mellan legitimt och illegitimt våld och menar att småskaliga våldsaktioner ansågs moraliskt försvarbara, medan det mer omfattande kollektiva våldet (såsom under Møllevångskravallerna) kunde överskrida gränsen för det tillåtna. Storskaliga våldsaktioner tillskrevs därför kvinnor och ungdomar som beskrevs inte veta bättre. Som kontrast till denna irrationella grupp ställdes disciplinerade och organiserade manliga arbetare vilka formerades som icke-våldsamma, eller i varje fall inte farligt och illegitimt våldsamma (Nyzell 2009: 345ff). Att organiserade arbetare i *Arbetet* skrevs fram som disciplinerade och skötsamma har betonats även i denna artikel. Det är också intressant att ställa *FDP*:s syn på våld gentemot denna av skötsamheten präglade diskurs.

Huruvida demonstrationerna i Limhamn var ”småskaliga” eller ”storskaliga” låter jag vara osagt, men utifrån *FDP*:s rapportering kan skönjas att våld inte avvisades. Snarare förhandlades våld som ett moraliskt försvarbart medel för att uppnå ideologiska mål. En ”ärlig arbetare” beskrevs inte dra sig för våldsamma reaktioner då denne blev provocerad. Våld användes också för att uppfostra oärliga och osolidariska arbetare. Det skötsamhetens projekt som kan spåras i *Arbetet* visar sig således inte vara representativt för den svenska vänsterpressen i stort, vilket kan ha berott på splittringen inom arbetarrörelsen under 1920-talet (Nyzell 2005:34). *Arbetets* reformistiska ideologi ställd mot *FDP*:s revolutionära ansatser skapade olika syn på förnuft och våld samt i förlängningen skillnader i hur ”strejkande” och ”arbetare” formerades.¹⁶ Hur ”strejkande” formerades i konservativa *Skånska Aftonbladet* ska nu ägnas uppmärksamhet.

Naiva överilningar

Tisdagen den 20 juli vid fem-tiden på eftermiddagen hade [Norling] och Larsen slutat sitt arbete vid lådfabriken och begivit sig på väg hem. I hörnet av Läga- och Grimsbygatorna möttes de av ett 20-tal strejkande, dels

från A. W. Nilssons korgfabrik och dels från lådfabriken. De tilltalades av arbetskarlen Svante Eriksson, vilken, i det han yttrat, vänd till Norling: ’Det är du din dj---, som tagit arbetet ifrån mig’, tilldelat Norling ett kraftigt slag. Slaget träffade Norling på högra sidan av munnen, så att han halvt bedövad föll omkull på gatan (*Skånska Aftonbladet* 23/7 1926).¹⁷

I *Arbetet* användes ogärna begreppet ”strejkande”. Istället formerades denna kategori som en del i en omfattande arbetargemenskap. I *Skånska Aftonbladet* gick tendensen däremot i motsatt riktning. I en artikel (citatet ovan) skildrades hur ”ett 20-tal strejkande” konfronterat två arbetsvilliga på deras väg hem från den strejkbelagda William Perssons lådfabrik. En av de strejkande, som benämndes ”arbetskarl”, beskrevs ha attackerat och misshandlat en av de arbetsvilliga. Händelseförloppet känns igen från flera liknande konfrontationer under samma år och *Skånska Aftonbladet* betonade att de strejkande begivit sig till platsen just ”för att ’skrämma’ de arbetsvilliga” (*Skånska Aftonbladet* 23/7 1926). De strejkande angavs alltså ha haft avsikten att få till en konfrontation och formeras på så vis som hotfulla och våldsamma. Genom att benämna dem som ”strejkande” separerades de också från den övriga arbetarskaran. Dessutom pekades den direkt våldsamme strejkaren ut med för- och efternamn, vilket ytterligare betonar strejkande som egensinniga och våldsamma.

I en kortare artikel med rubriken ”De strejkande roa sig” framhöll *Skånska Aftonbladet* ytterligare en orsak till oro för ”arbetsvilliga”. Tidningen berättade att de strejkande ”roat” sig med att sätta upp ”ett antal maskinskrivna lappar” som uppmanat till demonstrationer mot arbetsvilliga vid A. W. Nilssons barnvagnsfabrik (*Skånska Aftonbladet* 18/9 1926). Tidningen konstaterade dock att demonstrationer inte blivit av och menade att ”sannolikt ha de arbetare, till vilka uppropen riktats ett lugnare omdöme än de som klistrat upp [lapparna]”.¹⁸ På så vis skilde *Skånska Aftonbladet* återigen ut ”strejkande” från övriga ”ar-

betare”. Med orden ”roa sig” påtalade tidningen sedan det oseriösa och därmed illegitima i de strejkandes verksamhet. De formerades som en kontrast till arbetarklassen vilken i huvudsak beskrevs vara rationell och skotsam. Genom att dra en gräns mellan ”arbetare” och ”strejkande” förkastades och ibland även kriminaliserades den senare kategorin.¹⁹

Att *Skånska Aftonbladet* försökte kriminalisera ”strejkande” visar sig i tidningens rapportering av demonstrationerna i Limhamn: ”Vid flera tillfällen ha uppträden ägt rum, varvid hundratals – en gång, enligt vad uppgives, icke mindre än två tusen – arbetare ’följt hem’ eller ’mött’ de arbetsvilliga” (*Skånska Aftonbladet* 8/10 1926). Tidningen menade också att i samband med dessa händelser hade situationen blivit så hotfull att polisen som varit på plats tvingats kalla in ytterligare förstärkning. Indirekt ställde *Skånska Aftonbladet* sålunda ett antal retoriska frågor: Var inte det faktum att polisen tvingats agera, och dessutom fått kalla in dyra förstärkningar, nog för att förbjuda de strejkandes verksamhet? Skulle de ”arbetsvilliga” vara tvungna att utstå en ”olaglig pöbels” påhopp?

[...] under promenaden gjorde massan flera försök att tränga undan polisen för att så komma i direkt kontakt med de förhatliga kvinnorna. Tillmälen och glåpord haglade. Knuffar och trampningar på fötterna sparades ej heller. Men alla försök att reta ordningsmakten till ett hårdare uppträd misslyckades (*Skånska Aftonbladet* 9/10 1926).

Inte nog med att de ”strejkande” beskrevs ge sig på de ”arbetsvilliga” kvinnorna, de uppgavs dessutom inte ha haft respekt för lagens företrädare vilka de handgripligen försökte tränga bort för att kunna ge sig på de ”arbetsvilliga”. ”Massans” främsta mål beskrevs således vara att få till stånd en våldsam konfrontation. Då den inte lyckades tränga sig förbi polisen försökte man istället provocera polisen till våldsamheter. Indirekt ställer *Skånska Aftonbladet* sålunda frågan om

denna ”förkastliga folkmassa” inte hade annat i huvudet än att åstadkomma ett kollektivt slagsmål?

Alldeles i närheten av de förföljdas bostäder, ställdes emellertid polisen inför en situation, som ett ögonblick såg ut att kunna få otrevliga konsekvenser. Rätt emot dem kom nämligen en skara på flera hundra man marscherande i slutna led, och avsikten med denna manöver var tydligen att klämma polisen mellan sköldarna för att sedan fullfölja de hotelser, som ideligen utslungades. [...] I sista minuten öppnades emellertid leden på den annalkande hopen, och endast härigenom undgick man att få ett törhända blodigt slut på uppträdet (*Skånska Aftonbladet* 9/10 1926).

När ”efterföljarna” inte lyckades med sitt ”uppviglande syfte” ändrade de, enligt *Skånska Aftonbladet*, taktik. Tidningen förtydligade detta genom att byta metaforik. Den tidigare ”massan”, ett ord som gestaltar en samling människor utan organisation och struktur, marscherade nu ”i slutna led” och framstod således som en organiserad trupp vilken med olika ”manövrar”, taktfast och målmedvetet rörde sig framåt för att få till ett ”blodigt slut på uppträdet”.

Med metaforen ”folkmassa [min kurs.]” skildrades ett visst mått av oskuld och naivitet bland ”efterföljarna”. Med bytet av metafor och skildrandet av en organisatorisk trupp höjdes dock allvaret i beskrivningen av situationen. Något ytterst hotfullt och skrämmande trädde fram vilket, underförstått, inte hörde hemma i *Skånska Aftonbladets* bild av samhället. ”Personer med gammal erfarenhet, som bevittnade tilldragelsen, framhålla, att de icke så länge de kunna minnas varit med om en situation så hotande som denna” (*Skånska Aftonbladet* 9/10 1926). Då tidningen dessutom menade att händelserna ägt rum ”[a]ldeles i närheten av de förföljdas bostäder” underströks det skrämmande och allvarliga i situationen än mer. Hemmet som plats, vilket *Skånska Aftonbladet* anspelade på, associerades, då som nu, med föreställningar

om trygghet och säkerhet. Detta inskränktes dock i tidningens beskrivning av situationen. Hemmet förvandlades istället till en stridsplats. Inte ens här fick de ”arbetsvilliga” vara ifred. De ”strejkande” skydde inga medel. Situationen verkar dock ha avlöp förhållandevis smärtfritt, vilket *Skånska Aftonbladet* beskriver som i det närmaste turligt samtidigt som *Arbetet* menade att: ”Folkmassan demonstrerade lugnt och utan några som helst överilningar” (*Arbetet* 13/10 1926).

Då de arbetsvilliga, med polisens hjälp, lyckats komma i säkerhet beskrev *Skånska Aftonbladet* dock att demonstranterna på nytt samlat mod och kraft: ”[T]rakasserier [skulle] när som helst kunna upprepas”, varnade tidningen, ”[f]rån en trappa höll nämligen en av bråkstackarna ett litet brandtal till sina meningsvänner och manade dem att på nytt samlas som i afton samt då taga med sig ännu fler, som kunde tänkas hågade att lägga sina känslor i dagen” (*Skånska Aftonbladet* 9/10 1926). Trots att situationen beskrevs vara över och den marscherande folkmassan skingrats fanns det trots allt risk för att situationen skulle upprepas menade tidningen. ”Bråkstacken” skildras dock på ett ironiserande vis då den ”lilla brandtal” i efterhand ter sig som en klen aktion och ett antiklimax på en i alla avseenden misslyckad situation. Det skulle dock visa sig att dessa ”allvarliga uppträden” skulle återupprepas – dock ej i samma omfattning – och till grund för detta förelåg enligt *Skånska Aftonbladet* inte endast enstaka bråkstackars brandtal, utan framförallt tidningen *Arbetet*.

Blockadannonser – fläckar på skötsamhetens yta?

Här [befann sig] i går kväll över fyra tusen människor, hetsade av de ständiga blockadannonserna i 'Arbetet' [...] av dessa fyra tusen demonstranter är naturligtvis det absolut övervägande antalet i vardagslag hyggliga och skötsamma arbetare, som inte vilja göra en katt för när. Men dessa försåtliga blockadannonser och denna ständiga hets komma dem att tappa besinningen (*Skånska Aftonbladet* 9/10 1926).

Det var inte minst hos *Arbetet* som skulden till förföljelserna och våldsamteterna låg, menade *Skånska Aftonbladet*. Samtliga av de tusentals demonstrerande var i strejk under protesterna i Limhamn. De beskrivs istället som ”i vardagslag hyggliga och skötsamma arbetare”. Anledningen till att vanligt hederligt folk tappade fattningen och begick allvarliga aktioner som de i Limhamn berodde enligt tidningen på *Arbetets* hetsande i form av blockadannonser. Således exkluderades inte bara ”strejkande” ur den skötsamma arbetarskaran, utan också *Arbetet*.

I *Arbetet* fann läsaren nästan dagligen ”blockadannonser” vilka angav de firmor och företag som var satta i strejk, en metod för att upplysa om vilka affärer, varor och arbetsplatser som skulle undvikas. Då firmorna anställde strejkbrytare poängterades detta tydligt i annonserna. Tidningen meddelade inte endast att firman anställt strejkbrytare, utan informerade också om strejkbrytarens namn och adress (se t.ex. *Arbetet* 11/10 1926). På så vis synliggjordes och formerades ”strejkbrytare” som ”de andra”. Utpekandet av ”strejkbrytare” underlättade även för dem som ville visa sitt missnöje mot individer som arbetade trots strejk, något *Arbetet* säkerligen var medveten om.

I avhandlingen *Klasskamrater* diskuterar etnologen Mats Lindqvist användandet av blockadannonser med utgångspunkt i Jean-Paul Sartres diskussion kring gruppbyggningens ”mekanik”. Lindqvist menar att man kan förstärka den egna gruppen genom att hota ”presumtiva avvikare med repressalier”. Detta tar sig uttryck i vad Sartre kallar ”terror” (Lindqvist 1994:112). ”Prickningen”, som Lindqvist benämner utpekandet av strejkbrytare, hade ett dubbelt syfte: ”Dels riktades den gentemot avvikaren själv – den skulle lära honom att inte göra om förseelsen. Dels verkade den i avskräckande syfte, som en påminnelse för de övriga om vad som hände om gränsen för det tillåtna [...] överskreds”

(Lindqvist 1994:118; jfr Nyzell 2009:157). Lindqvist pekar alltså på två syften, men utifrån händelserna i Malmö 1926 kan ytterligare ett, om än indirekt, syfte adderas. Nämligen ett uppmanande till förföljelser, hotelser och kanske till och med våldsamtet riktade mot ”strejkbrytare” (jfr Nyzell 2009:158). *Arbetets* blockadannonsering kan således tolkas som ett kollektivt hot med målsättningen att förstärka en arbetargemenskap. Sålunda utgjorde den en paradox i den annars av skötsamhet präglade socialdemokratiska tidningen.

Stigmatiserade medborgare

Skulle de som arbetade trots strejk kallas för ”strejkbrytare” eller ”arbetsvilliga”? I vänsterpressen var uppfattningen klar: de bröt mot strejken, förrådde sin klass och sina kamrater. Historikern Ingvar Flink menar att det från början rådde konsensus i användandet av begreppet ”strejkbrytare” men att arbetsgiversidan sedan kom att föredra begreppet ”arbetsvillig” (Flink 1978:12f). Även de högerpolitiskt präglade tidningarna kom att föredra det senare.

I diskussioner kring ”strejkbryteri” ligger det nära till hands att använda de båda begreppen som synonymer (”strejkbrytare/arbetsvillig”). Men ett sådant förfarande missar en viktig poäng (vilken också missas i avfärdandet av ettdera begreppet), närmare bestämt att de olika begreppen kunde tillskrivas olika innebörd. På så sätt skapades ett ökat handlingsutrymme för tidningarnas politiska diskussion.²⁰ Att i den föreliggande diskussionen studera begreppen som skilda diskursiva kategorier (om än ofrånkomligen sammanlänkade) fyller således en analytisk poäng.

Historikern Yngve Tidman menar att strejkbrytare ansågs vara ”förrådare mot arbetarrörelsens grundläggande idé om solidaritet” (Tidman 1998:188). Lindqvist skriver att ”[a]vskyn mot strejkbrytaren var förståelig.

I samband med 1 maj-demonstrationen 1927 beslagtogs Malmöpolisens ett standar med texten "Arbetarna kan ej svältas ut trots strejkbrytarehjälp". Det är lätt att se att stigmatiseringen av "strejkbrytaren" också sträckte sig utanför arbetarpressens texter. Källa: Fotosamlingen, 1 Maj demonstrationer I, Arbetarrörelsens arkiv i Skåne.

Hans brott ointetgjorde effekterna av arbetarklassens mest verkningsfulla vapen: strejken" (Lindqvist 1994:126). Men hur skulle man veta vem som var "strejkbrytare"? I viss mån var strejkbrytarna "osynliga" för blotta ögat vilket gjorde dem "dubbelt farliga". Trots sitt förräderi kunde de komma undan med sina "brott" (jfr Lindqvist 1994:126). Inte minst därför kan blockadannonsernas utpekande ses ha varit centrala för arbetarsidan. Därför var också förföljelserna, eller "uppvaktningarna", viktiga då de visade att "vi ser dig, du kommer inte undan" (jfr Goffman 1972:55ff, 73ff). Vänsterpressens utpekande av "strejkbrytare" kan således ses som en social stigmatisering som fick tydliga konsekvenser. Men det var inte bara i blockadannonserna denna stigmatisering

ägde rum. Även på andra ställen formerades "strejkbrytaren" som avvikande.

Det torde emellertid icke kunna påvisas, att strejkbrytarna på något sätt blivit angripna till liv och lem, vilket Skånska Aftonbladet i en synnerligen indignerad ton har påkallat myndigheternas vaksamhet över. Istället bör det påpekas, att dessa arbetsvilliga [...] ej äro generade över att draga kniv, för att med sådant vapen i handen hota angripa dem, som möjligen råka komma i deras väg. [...] Strejkbrytarnas uppträdande är nämligen sådant, att anledning till allvarliga uppträden ofta förekomma (*Arbetet* 9/10 1926).

Citatet ovan är hämtat från *Arbetets* rapportering av demonstrationerna i Limhamn. Som tidigare diskuterats beskrev tidningen ideligen de demonstrerande arbetarna som skötssamma. Annat var det dock med "strejkbrytarna" som formerades som våldsamma och

provokativa. Inte minst utgjorde ”kniven” en nyckelsymbol i denna formering.²¹ Med kniven framträder en mängd av föreställningar som pekar på både blod och våld men också råhet och kallsinnighet. Att angripa någon med kniv innebär att ta sig ända in på kroppen på fienden. Att känna dennes lukt, se dennes uttryck av smärta och höra såväl andetag som skrik. Kniven som vapen förknippas även med lönnmördaren, en lömsk gestalt som håller sig och sitt vapen gömt, smyger upp bakom sitt intet ont anande offer för att utföra sitt dåd. Då *Arbetet* beskrev strejkbrytaren ”med sådant vapen i handen”, försökte man också frammana en bild av denne som våldsam, feg och kallsinnig. Dessutom varnade tidningen för att denne ”hota angripa dem, som möjligen komma i deras väg”. Därmed formerades ”strejkbrytaren” även som irrationell, otygglad och kanske till och med ociviliserad. ”Strejkbrytaren” uppges inte ha haft något högre syfte med sin kniv än att orsaka skada i en försumbar situation, vilket kan kontrasteras mot arbetarna, såsom de formerades i *FDP*, och deras målmedvetna samt ideologiska användande av våld i en klasskamp.

”Strejkbrytares” förmodade tendens att dra kniv, vara våldsamma och hotfulla användes också för att antyda att denna kategori hade erfarenhet av långt allvarligare företeelser. I *Arbetet* den 3 juni kunde exempelvis läsas att en strejkbrytare i Karlshamn ”levt rövare” och avlossat en revolver flera gånger gentemot en för ”strejken ovidkommande person”. Denna ”strejkbrytare” angavs ha en ”meritlista [...] synnerligen belysande för strejkbrytarekårens sammansättning” menade *Arbetet*. Han var tidigare dömd för våldtäktsförsök (*Arbetet* 3/6 1926). Cirka två månader senare presenterade tidningen ännu en ”strejkbrytare”: ”f.d. stationskarlen Norling, som nyligen avtjänat straffarbete för åtskilliga stölder i statens järnvägars godsmagasin” (*Arbetet* 23/7 1926). I ett av fallen alltså en våldtäktsman och i det andra en tjuv. Tidningen antydde mer eller

mindre indirekt att dessa var representativa för ”strejkbrytarekåren” som helhet. *Arbetet* formerade på så vis ”strejkbrytare” som kriminella, våldsamma, hotfulla och irrationella, vilket skapade en motsats till de ”skötsamma arbetare” tidningen höll om ryggen. Strejkbrytarna exkluderades således ur det ”vi” *Arbetet* sökte upprätthålla, ”arbetargemenskapen”.

Ansatzerna i *Arbetet* att kriminalisera kategorin ”strejkbrytare” kan således ses som ännu en strategi i stigmatiseringen av individer. ”Strejkbrytaren” beskrevs som farlig, inte bara för de ”strejkande” och strejken, utan för samhället i stort: ”Myndigheterna torde därför ha större anledning se till att inte dessa individer tillåts husera alldeles som de behaga” (*Arbetet* 9/10 1926). Till detta kan också läggas de epitet som användes för att beskriva ”strejkbrytare” inom såväl *Arbetet*, *FDP* som i övrig vänsterpress, exempelvis: ”svartfötter”, ”gulingar”, ”skabb”, ”blötdjur”, ”pack” och ”ljusskygga varelser” (*FDP* 12/10 1926; Nyzell 2009:132). Med dessa begrepp formerades ”strejkbrytare” till den lägsta sortens människa, en varelse i det närmaste utan mänskliga rättigheter. Stigmatiseringen gjorde på så vis, för att citera sociologen Erving Goffman, att strejkbrytaren reducerades från en ”fullständig och vanlig människa till en kastmärkt, en utstött människa” (Goffman 1972:12). Således legitimerades kategorin ”strejkbrytare” samt förföljelsen av de personer som positionerades i denna kategori.

Klassens offer

Med ovanstående diskussion i åtanke var det inte konstigt att den konservativa pressen och arbetsgivarna föredrog att använda ett annat begrepp än strejkbrytare. Då de istället använde benämningen ”arbetsvilliga” tog de också, medvetet eller omedvetet, chansen att formera en kategori helt annorlunda än arbetarsidans ”strejkbrytare”. Man ville att ”arbetsvillig” skulle få

en positiv klang. Men hur gjorde *Skånska Aftonbladet* detta?

På torsdags kvällen förekom i Limhamn ett uppträde, som ett slag såg hotande ut – det var åter arbetsvilliga, som utsattes för förföljelse och förolämpning [...] dessa arbetsvilliga [har] utsatts för ständiga trakasserier. Förmodligen inse de strejkande arbetarna själva ohållbarheten i sin ställning och vilja därför söka skrämman bort de arbetsvilliga för att få en kompromiss till stånd (*Skånska Aftonbladet* 8/10 1926).

Förföljelser, förolämpningar och trakasserier föreföll enligt *Skånska Aftonbladet* vara ett ständigt inslag i den arbetsvilliges vardag. Dessa beskrevs som byten för ett skräckvälde som försökte få igenom ”omedgörliga” och ”ohållbara” krav. De arbetsvilliga var enligt tidningen dessutom *oskyldiga* eftersom de med sin arbetsvillighet och insats gagnade landets ekonomi i stort. Utöver detta hade de, med Åkarpsslagen, också den lagliga rätten på sin sida. Ändå betonade man att de ständigt utsattes för de strejkande arbetarnas nycker.

Under rubriken ”Arbetsvilliga i Malmö misshandlade av strejkande arbetare” skildrade *Skånska Aftonbladet* en händelse i anknytning till strejken vid William Perssons lådfabrik. ”Av de erhållna slagen hade högra delen av underläppen spräckts, varjämte ett starkt blodflöde och svullnad uppstått” (*Skånska Aftonbladet* 23/7 1926). Genom att ingående beskriva en av de arbetsvilligas skador försökte tidningen forma en känsla för dennes utsatthet och samtidigt skapa sympati för andra i samma situation. *Skånska Aftonbladet* menade också att det var ”turligt” att två civilklädda poliser kunde ingripa ”[...] innan någon vidare misshandel hunnit utövas” (*Skånska Aftonbladet* 23/7 1926). De ”arbetsvilliga”, varav alltså en misshandlades, hade följaktligen stått hjälplösa inför det ”20-tal strejkande” som ville ”skrämmas”. I artikeln beskrevs hur en av de arbetsvilliga tagit fram ”en mindre hammare” ur fickan för att försvara sig, men detta var inte till någon

hjälp. De arbetsvilliga verkade inte heller haft mod och kraft att fly från platsen utan hade stått handfallna och beroende av att någon skulle ingripa för att avstyra situationen. I *Skånska Aftonbladets* formering av ”arbetsvillig” återfinns alltså inga av de provokationer, våldsamheter eller den kriminalitet som *Arbetet* tillskrivit ”strejkbrytare”. Tvärtom formerades ”arbetsvilliga” som offer för provokation och våld.

Vad gäller demonstrationerna i Limhamn betonade *Skånska Aftonbladet* att situationen var så farlig för de ”arbetsvilliga” att vi ”taga för alldeles givet, att polisen skall låta sig angeläget vara att i full utsträckning upprätthålla den allmänna ordningen och de enskilda medborgarnas säkerhet till liv och lem” (*Skånska Aftonbladet* 8/10 1926). Genom användandet av begreppet ”medborgare” poängterade *Skånska Aftonbladet* de ”arbetsvilliga” som individer med samhällsliga rättigheter. På så sätt formerades arbetsvilliga som inkluderade i en större samhällslig gemenskap, i vilken de våldsamma ”strejkande” ställdes utanför. I förhållande till diskussionen ovan om ”strejkbrytare”, kan begreppet ”medborgare” också ses som ett förmänskligande av en annars stigmatiserad kategori individer.

Värnlösa kvinnor?

Att de arbetsvilliga, vilka utsatts för folkmassornas hot och förföljelser i Limhamn, var kvinnor betonades tydligt av *Skånska Aftonbladet*. Tidningen meddelade att demonstranterna ”samlats för att förfölja och pina och plåga fyra stackars kvinnliga arbeterskor, som icke velat böja sig under fackföreningens barska påbud” (*Skånska Aftonbladet* 9/10 1926). Sålunda använde *Skånska Aftonbladet* föreställningar kring kvinnlighet och femininitet för att frammana en bild av ”de stackars kvinnliga arbeterskorna” som passiva och svaga. Därmed förstärkte tidningen ytterligare den offerroll i vilken ”arbetsvilliga” positionerades.²² När *Skånska Afton-*

bladet därutöver, i samma artikel, beskrev att händelserna i Limhamn innefattat ”4,000 modiga demonstranter mot fyra kvinnor” förefaller kvinnorna – vilka redan ska förstås som utsatta, passiva och svaga – ha varit i stort numerärt underläge. Troligen formulerade sig tidningen på detta sätt för att ironisera över demonstranterna vilka inte alls skulle förstås som ”modiga” utan fega.

Inte heller *Arbetet* undgick att notera ”strejkbrytarnas” kön. I denna tidnings utsago var dessa kvinnor däremot inte alls några svaga offer för demonstranterna. Istället skrev *Arbetet* att ”[d]en enda person som förgått sig var en av de ’värnlösa’ kvinnliga strejkbrytarna, som enligt samstämmiga uppgifter dragit kniv” (*Arbetet* 13/10 1926). Den kvinnliga strejkbrytaren som drog kniv skulle dock inte alls förstås som ”värnlös”. Snarare motsatsen. Likt *Skånska Aftonbladet* använde sig alltså även *Arbetet* av ironi i sin beskrivning av ”de andra”. De kvinnliga ”strejkbrytarnas” våldsamma och hotfulla tendenser bröt även kraftigt mot rådande föreställningar om kvinnlighet, vilket tidningen troligen var medveten om. Kunde verkligen en kvinna dra kniv och provocera till våld? Sannerligen passade detta agerande inte in i ett förväntat moderligt och omhändertagande kvinnoideal. De ”värnlösa kvinnliga strejkbrytarna” degraderades således till en låg och ovärdig form av kvinnlighet. Kanske försökte *Arbetet* till och med exkludera dem från kvinnligheten helt och hållet? Istället formerades de som en anomali, en avvikelse som inte passade in någon annanstans än som ”strejkbrytare”.

I och med detta ska jag åter rikta fokus mot det 16-åriga tidningsbudet Allan Franzén och den våldsamma situationen med Ellen Nilsson och Märtha och Margit Fridh, för att på så sätt sammanfatta och avsluta artikeln.

”Vad gör du Allan?”

Att ”ynglingen” Allan Franzén misshandlade Ellen Nilsson, som trots pågående strejk inne-

hade anställning på Wahlgren & Nordqvists papperslager, kan utläsas i domstolsprotokollet. Men varför gav sig Franzén på ”fröken” Nilsson? Som tidigare nämnts angavs ingen direkt anknytning mellan Franzén och den pågående strejken. Motivet bör snarare sökas på annat håll.

I artikeln har jag fördjupat mig i dagspressens rapportering kring strejker och strejkbryteri i Malmö 1926 för att studera formeringen av ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig”. Jag har jobbat kontrastivt, analyserat olika röster och berättelser för att skönja hur dessa kategorier formerades i en pågående diskurs som präglades av flera frågor: Var ”strejkande” skötsamma och förnuftiga i sina förfaranden, eller var de våldsamma och oacceptabla? Provocerades de av ”strejkbrytare” eller var det i själva verket tvärtom? Borde personer som tog anställning trots pågående strejk ses som förhatliga ”strejkbrytare” eller välsinnade ”arbetsvilliga”?

Socialdemokratiska *Arbetet*, kommunistiska *Folkets Dagblad Politiken* och konservativa *Skånska Aftonbladet* formerade ”strejkande”, ”strejkbrytare” och ”arbetsvilliga” på olika sätt. Såväl *Arbetet* som *FDP* sökte förstärka och legitimera kategorin ”strejkande”, bland annat genom att inkludera den i en större gemenskap, ett ”arbetar-vi”. Detta gjordes dock på skilda sätt. *Arbetet* formerade ”strejkande” som skötsamma, förnuftiga och kanske framförallt icke våldsamma. *FDP* formerade också ”strejkande” som förnuftiga, men här artikulerades ett annat förnuft, ett förnuft där våldsaktioner i mångt och mycket var ett legitimt medel i kampen mot ”klassens förrädare”. Dessa förrädare, ”strejkbrytare”, stigmatiserades och formerades i såväl *Arbetet* och *FDP* som ”de andra” och exkluderades ur arbetar- och ibland även samhällsgemenskapen (jfr Nyzell 2009:155ff).

Skånska Aftonbladet försökte delegitimera kategorin ”strejkande” genom att formera denna som våldsam och irrationell. Därmed

exkluderades de från en i övrigt skötsam arbetarklass. Här var det alltså ”strejkande” som formerades till ”de andra”. Samtidigt försökte *Skånska Aftonbladet* formera kategorin ”arbetsvillig” som ett offer för de strejkandes våld, hot och förföljelser. På så vis inkluderades ”arbetsvillig” i en omfattande samhällsgemenskap, vilket förstärkte och legitimerade denna position.

I analysen har jag även diskuterat hur tidningarna dramatiserade/avdramatiserade händelser och legitimerade/delegitimerade olika diskursiva kategorier. Exempelvis användes ironi för att driva med och förlöjliga ”de andra” och på så vis bilda politisk opinion. Dessutom beskrevs ”de andra” gärna i förminskande ordalag genom att man tillskrev dem negativt laddade föremål och egenskaper.

Under 1926 var denna politiskt färgade debatt i allra högsta grad i rörelse och jag har valt att tolka den våldsamma situationen i trapphuset på Malmöhus 3 som ett uttryck för denna debatt. Då Franzén fått reda på de tre kvinnornas sysselsättning förändrades troligen hans sätt att uppfatta situationen. Framför sig hade han inte längre tre kvinnor utan ”strejkbrytare” och därmed förrädare. Plötsligt fanns risken att de skulle dra kniv mot honom. Hur skulle han agera? Han slog och direkt ropade någon: ”Vad gör du Allan?” Kanske visste han inte om han hade gjort rätt eller fel.

Robin Ekelund, doktorand

Nationella forskarskolan i historia, Malmö högskola

Noter

- 1 Följande avsnitt konstrueras med utgångspunkt i protokollet från Rådhusrätten Malmö A1 DA: vol. 144, bilaga 542, 1926 (Malmö Stadsarkiv). Gestaltningens formen är inspirerad av etnologen Karin Salomonssons användande av ”hyperberättelser” och ”faction” (Salomonsson 1998:92ff, 96ff). I gestaltningens formen används inslag av fiktion. Närmare bestämt har jag skrivit in kropps- och känslouttryck
- 2 Rådhusrätten Malmö A1 DA: vol. 144, bilaga 542, 1926 (Malmö Stadsarkiv).
- 3 Rådhusrätten Malmö A1 DA: vol. 144, bilaga 542, 1926 (Malmö Stadsarkiv).
- 4 Avgränsningen till dessa tre tidningar beror på att debatten kring strejken vid Wahlgren & Nordqvists främst blossade upp i just dessa. För en mer ingående presentation av *Arbetet* se Nyzell (2009:102ff) samt för presentation av övriga se Tollin (1967).
- 5 Förutom min artikel återfinns ett intresse för dagspressens strejkbevakning även hos språkvetaren Henrik Rahm (2001). Rahm studerar dock inte någon av strejkerna i Malmö 1926.
- 6 För en teoretisk diskussion av hur aktörer och grupper legitimeras/delegitimeras, se Della Porta & Diani (2006:106).
- 7 Inte bara begreppen ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig” är problematiska. Även begreppet ”arbetsgivare” kan ifrågasättas då det förkunnar att firman/företaget gav jobb åt arbetare. Istället skulle begreppet ”arbetsköpare” kunna användas, alltså att firman/företaget köpte arbetskraft. Jag har dock valt att använda mig av det förstnämnda då detta begrepp återfinns i källmaterialet.
- 8 Föreningsrättsstrider i anslutning till Svenska Handelsarbetareförbundet var heller inte någon ovanlig förekomst. Typiskt för dessa ”strider” ansågs vara att strejkbrytare plockades in av arbetsgivaren, vilket ofta ledde till att de fick en ”allvarlig karaktär” (*Minnesskrift. Svenska Handelsarbetareförbundets första kvarts sekel, 1906–1931*, 1931).
- 9 Polisvaktstidning 5 Malmö, A3:2, rapportkopior s. 257–258, 1926 (Malmö Stadsarkiv).
- 10 Diskussionen kring friheten att ta paus för dricka hade vid denna tidpunkt pågått länge. Redan 1884 förfasade sig en skribent (möjligen August Palm) i *Folkviljan* över att arbetarna inte längre fick dricka på arbetstid ”huru mycket de än plågas av törst” (Berggren 1991:306).
- 11 Se t.ex. *Arbetet* 8/10 1926.
- 12 Till t.ex. Kol- och gruvstrejken i England, samt strejker i Kalmar och Stockholm.
- 13 Svenska Handelsarbetareförbundets avd. 12 Verksamhetsberättelse, 1926.

- 14 Polisvaktstidning V Malmö, A1: 2, kladdjournal, 7/10 1926 (MS).
- 15 Att *Arbetet* inte angav arbetarnas namn fyllde även syftet att tidningen inte ville peka ut ”sina klasskamrater”, som i så fall skulle riskerat att falla ”offer” för Åkarpsslagen (jfr Nyzell 2009:165). Åkarpsslagen, som antogs 1899, gjorde det olagligt att med hot förhindra någon att arbeta, vilket således underlättade strejkbryteri samtidigt som det försvårade fackföreningarnas och de strejkande arbetarnas verksamhet (Johansson 2002:124).
- 16 Se historikern Roger Johansson som visat hur olika politiska positioner förmedlar historiska händelser på vitt skilda sätt. Exempelvis studerar Johansson hur Ådalenhändelserna 1931 gestaltas på olika sätt utifrån olika politiska perspektiv i de begravningsfilmer som producerades kort efter de direkta händelserna (Johansson 2002:107ff).
- 17 *Skånska Aftonbladet* bygger i stor utsträckning sitt reportage på kriminalpolisens rapport om händelsen (*Skånska Aftonbladet*, 23/7 1926).
- 18 Inte bara *Skånska Aftonbladet* reagerade på dessa maskinskrivna lappar. Även *Arbetet* publicerade en artikel med anledning av dessa och uppmanade sina läsare att ”uppvisa största vaksamhet gentemot sådana uppenbara försök att provocera fram våldshandlingar” (Nyzell 2009:165).
- 19 Faktum är att de strejkande arbetarnas verksamhet, i och med Åkarpsslagen, definitivt låg på gränsen för vad lagen tillät (Johansson 2002:124).
- 20 Begreppen ”strejkbrytare” och ”arbetsvillig” har också diskuterats av Roger Johansson (Johansson 2006).
- 21 För en diskussion av Sherry Ortners begrepp ”nyckelsymboler”, alltså ”centrala symboler som innehåller förtätade budskap om grundläggande tänkesätt och värderingar”, se Ehn & Löfgren (2004:21ff).
- 22 För en diskussion av kvinnlighet och femininitet, se Holgersson (2005:207).
- Svenska Handelsarbetareförbundets avd. 12 Verksamhetsberättelse, 1926 (Arbetarrörelsens arkiv i Skåne).
- Dagspressmaterial*
Arbetet – 3/6, 23/7, 23/8, 8, 9, 11, 13, 23/10 1926
Folkets Dagblad Politiken – 12/10 1926
Skånska Aftonbladet – 23/7, 18/9, 8, 9, 22/10 1926
- Litteratur*
 Anderson, Benedict 1993: *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
 Ambjörnsson, Ronny 2001: *Den skötsamme arbetaren: idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930*. 4. uppl. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
 Berggren, Lars 1991: *Ångvisslans och brickornas värld: om arbete och facklig organisering vid Kockums mekaniska verkstad och Carl Lunds fabrik i Malmö 1840–1905*. Lund: Lunds Universitet.
 Berggren, Lars & Greiff, Mats 1996: ”Från Lugnet till Rosengård – hundra år av bostadssegregation”. *M: tidskriften om Malmö* (nr 2). Malmö: Kulturföreningen Trumslagaren.
 Davis, Natalie Zemon 1985: *Martin Guerres återkomst*. Stockholm: Ordfront.
 Della Porta, Donatella & Diani, Mario 2006: *Social movements: an introduction*. 2. ed. Malden, MA.: Blackwell.
 Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001: *Kulturanalyser*. 2. [omarb.] uppl. Malmö: Gleerups.
 Falkheimer, Jesper 2004: *Att gestalta en region: källornas strategier och mediernas föreställningar om Öresund*. Stockholm/Göteborg: Makadam.
 Flink, Ingvar 1978: *Strejkbryteriet och arbetets frihet: en studie av svensk arbetsmarknad fram till 1938*. Uppsala : Uppsala University Press.
 Goffman, Erving 1972/2009: *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. 2. omarb. uppl. Stockholm: Prisma.
 Holgersson, Ulrika 2005: *Populärkulturen och klass-samhället: arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
 Horgby, Björn 1993: *Egensinne och skötsamhet: arbetarkulturen i Norrköping 1850–1940*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
 Häger, Bengt-Åke 1989: ”I skuggan av världskrig och världskris”, i Bjurling, Oscar, Back, Pär-Erik, Malmsten, Bo & Häger, Bengt Åke (red.). *Malmö stads historia. D. 5, 1914–1939*. Malmö: Malmö stad.

Referenser

Arkivmaterial

- Polisvaktstidning 5 Malmö, A3:2, rapportkopior s. 257–258, 1926 (Malmö Stadsarkiv).
- Polisvaktstidning 5 Malmö, A1: 2, kladdjournal, 7/10 1926 (Malmö Stadsarkiv).
- Protokoll från Rådhusrätten Malmö A1 DA: vol. 144, bilaga 542, 1926 (Malmö Stadsarkiv).

- Johansson, Roger 2002: "Folkhemmets tröskel – Ådalen 1931" i Österberg, Eva (red.). *Socialt och politiskt våld: perspektiv på svensk historia*. Lund: Historiska Media.
- Johansson, Roger 2006: *Ådalen 1931 – minuterna som blev historia: metodbok till en digital dokumentinsamling*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, Mats 1994: *Klasskamrater: om industriellt arbete och kulturell formation 1880–1920*. [Ny utg.] Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Lundström, Gunilla 2004: *När tidningarna blev moderna: om svensk journalistik 1898–1969*. Göteborg: NORDICOM.
- Lundström, Gunilla, Rydén, Per & Sandlund, Elisabeth (red.) 2001: *Den svenska pressens historia. 3. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*. Stockholm: Ekerlid.
- Minnesskrift: *Svenska handelsarbetareförbundets första kvarts sekel: 1906–1931*. 1931. Malmö: Svenska handelsarbetareförb.
- Nyzell, Stefan 2005: *Arbetarnas Möllevången och Möllevångskravallerna 1926*. Malmö: Malmö museer nr 4.
- Nyzell, Stefan 2009: "Striden ägde rum i Malmö": *Möllevångskravallerna 1926: en studie av politiskt våld i mellankrigstidens Sverige*. Malmö: Malmö University Press.
- Rahm, Henrik 2001: *Journalistikens anatomi: analyser av genrer och textmönster i fem strejkbekämpningar i svensk dagspress 1879–1966*. Lunds Universitet.
- Salomonsson, Karin 1998: *Fattigdomens besvärjelser: visionära ideal och vardagliga realiteter i socialt arbete*. Lund: Historiska Media.
- Strömbäck, Jesper 2000: *Makt och medier: samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund: Studentlitteratur.
- Tidman, Yngve 1998: *Spräng Amalthea!: arbete, facklig kamp och strejkbryteri i nordvästeuropeiska hamnar 1870–1914*. Lund: Lund University Press.
- Tollin, Sven 1967: *Svensk dagspress 1900–1967: en systematisk och kommenterad kartläggning*. Stockholm: TU:s förl.
- Uhlén, Axel 1949: *Facklig kamp i Malmö under sju decennier: historik*: på Malmö fco:s uppdrag utarb. Malmö.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise 2000: *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

SUMMARY

"Epithets and insults rained"

On the daily newspapers formation of "strikers", "strike breakers" and "willing to work"

The starting point of this article is a violent situation in Malmö 1926 involving three female strikebreakers hired at the Wahlgren & Nordqvists paperstock warehouse, a crowd of hostile pursuers, and a young male. The situation climaxed with the young male physically pushing and hitting one of the female strikebreakers before she could break loose and escape the situation. But why did the young male become violent? As it seems there was no connection between him and the strike in which the women were involved. I have chosen to seek the answer in the ongoing debate about strikes and strikebreaking in the city's newspapers. The purpose of the article is thus to study the formation of "striker", "strike-breaker" and "willing to work" ("arbetsvillig") in Malmö in the daily newspapers in 1926. I use articles first and foremost

from the social-democratic newspaper *Arbetet* and from the conservative *Skånska Afionbladet*. Studying the reports of strikes and strikebreaking (though focusing on the strike at Wahlgren & Nordqvists) I conclude that "striker", "strike-breaker" and "willing to work" were categories very much in contention and debated of whether to be included in the working class at large or not. One strategy used by the newspapers involved the idea of the Swedish working class as well-behaved and rational and thus forming the antagonists, whether labeled "striker", "strike-breaker" or "willing to work", as violent and irrational to weaken their position. I also show that the newspapers used metaphors and irony to criminalize, make fun of, and thus, exclude the antagonists as a forming of the Other.